

Den Haag - Foto Unsplash

Na de verkiezingen

Civil Power actueler dan ooit

Door: Bert Koopman

30-10-2025

Politiek en Overheid *Opinie*

De kiezer heeft op 29 oktober gesproken. Nederland stevent af op een nieuw kabinet. Hopelijk neemt de formatie daarvan geen maanden in beslag want Nederland, een land dat richting zoekt, tobt met migratie, vergrijzing en nog veel meer. Kan de overheid een polycrisis aan?

Onder vorige kabinetten is veel afgebroken. Het is een illusie om te denken dat één kabinet de opgaven die nu voorliggen – armoede, woningtekorten – in vier jaar kan oplossen. Er zullen vele jaren overheen gaan, minstens tien en misschien wel twintig.

Te meer daar crises zich tegelijkertijd afspelen, op elkaar inwerken, waardoor de totale impact vele malen groter wordt. Bovendien zijn ze grensoverschrijdend. Denk aan de interactie tussen de klimaatcrisis, energiecrisis en geopolitieke spanningen.

Machtsmisbruik

Met Donald J. Trump in het Witte Huis staat veel op losse schroeven. Hij manifesteert zich als sloper van de liberale westerse wereldorde. Instituties in de VS worden uitgehold. Niet eerder heeft een Amerikaanse president zijn macht zo misbruikt. Zal Nederland gevrijwaard blijven van deze Amerikaanse toestanden?

Nodig in Nederland is draagvlak binnen en buiten de Tweede Kamer. Zelfs een stabiel kabinet dat een meerjarig beleid uitstippelt, kan geen wonderen verrichten. Vereist: een oplossingsgerichte houding en veel meer samenwerking. Politici die verder weten te kijken dan hun Haagse kaasstolp en zich niet als verongelijkte pubers gedragen.

Maatschappelijk initiatief

Hoopgevend is dat een grote groep ‘stille’ Nederlanders vooruit wil. Jaarlijks gaat € 775 mln privaat geld naar terreinen als Gezondheid of Internationale samenwerking. Nederland telt bovendien meer dan 7 mln (!) vrijwilligers. Het maatschappelijk initiatief is springlevend.

Teleurstellend is dat de democratische rechtsorde steeds meer wordt uitgehold. Dit gaat ten koste van de ruimte voor de *civil society*: de zelforganisatie van een samenleving. Denk aan pogingen tot insnoering van de burgermaatschappij via bestuurlijke weg en ‘delegitimering’ in het publieke debat.

Verdachtenbankje

De voorgestelde Wet transparantie en tegengaan ondermijning door maatschappelijke organisaties, zegt genoeg. Maatschappelijke organisaties belanden in het verdachtenbankje terwijl ze juist goed willen doen. Daarnaast worden majeure giften vanuit de vennootschap ‘beboet’.

Het besef dat staat en burger van elkaar afhankelijk zijn, lijkt verdwenen achter een wolk van bureaucratisch-bedrijfsmatige logica. De publieke ruimte is echter meer dan de staat (en de markt) alleen. Actief burgerschap is iets anders dan cliënt of consument zijn.

Stilstand

Herman Tjeenk Willink, voormalig vicepresident van de Raad van State, publiceerde een paar jaar terug de bekroonde en – na twee jaar van stilstand nog steeds actuele – publicatie *Kan de overheid de crisis aan*. Een scherpe analyse met oog voor de noden van professionals in de praktijk.

Waarom het belangrijk is om groter te denken en kleiner te doen, luidt de ondertitel. In zijn analyse, voor zover actueel en relevant voor de filantropie en het – bredere – maatschappelijk initiatief, schetst hij op hoofdlijnen het nu volgende perspectief.

Soevereiniteit

Tijdens de verzuiling was de relatie tussen overheid en groepsgebonden burgerschap duidelijk. De overheid diende de eigen, autonome ruimte van groepen in de samenleving te respecteren (soevereiniteit in eigen kring) dan wel te ondersteunen (subsidiariteit).

Met als resultaat een krachtige burgersamenleving als aanvulling op en tegenwicht tegen overheid én markt. Hoe hebben we de maatschappelijke democratie in Nederland zo kunnen verwaarlozen, vraagt Tjeenk Willink zich af.

Burgerschapstradities

Hij onderscheidt twee pijlers van de burgersamenleving. In de liberale burgerschapstraditie staan klassieke en sociale burgerrechten centraal. Ze dienen ter bescherming van burgers tegen de macht van de overheid en leggen die overheid de verplichting op de rechten en de vrijheid van burgers te waarborgen.

Bij de Republikeinse burgerschapstraditie ligt de nadruk op de rol van de burger als *citoyen* in de samenleving. Burgerschap als publiek ambt waarbij het in de eerste plaats gaat om actieve deelname van burgers in de samenleving vanuit een gemeenschappelijk gevoelde publieke verantwoordelijkheid.

Solitair versus solidair

Om de democratische rechtsorde overeind te houden moet het republikeins burgerschap een centrale positie krijgen. Echter meer dan voorheen zijn de bereidheid en inzet van burgers om zich vrijwillig in te zetten voor de samenleving individueel bepaald, meer tijdelijk en minder in gevestigde instituties verankerd. Er moet worden nagedacht over de organisatie van het republikeins burgerschap.

Tegenwoordig ligt de nadruk op twee vormen van republikeins burgerschap. Ten eerste het particulier initiatief als noodzakelijke aanvulling op of tegenwicht tegen de overheid of markt. Deze vorm richt zich op maatschappelijke noden die politiek worden verwaarloosd, commercieel minder interessant zijn of tussen overheid en markt bekneld raken.

‘Gemene’ zaken

Daarnaast zijn er nieuwe sociale bewegingen: netwerken van burgers zoals de ‘commons’: het gebruik en beheer door een groep burgers van ‘gemene’ zaken die noch publiek noch privaat zijn. Initiatiefnemers van deze vorm voelen zich vaak tegengewerkt door ambtenaren en toezichthouders.

Vertegenwoordigende en maatschappelijke democratie – de burgersamenleving – horen bij elkaar. Erkenning en steun van de overheid aan burgerinitiatieven vormen een blijk van vertrouwen. Vertrouwen geven, door de overheid, is een voorwaarde van vertrouwen krijgen, van de burger. De maatschappelijke verscheidenheid organiseren en de publieke rechtsgemeenschap handhaven zijn de voornaamste taken van het bestuur in een democratische rechtsorde.

Vernieuwing

Politici zouden volgens Tjeenk Willink kunnen beginnen met burgerinitiatieven serieus te nemen, mee te helpen de obstakels die tegen nieuwe initiatieven worden opgeworpen weg te nemen en in nieuw beleid waar mogelijk aan te sluiten bij ontwikkelingen van onderop. Vernieuwingen komen immers altijd uit de marge.

Uit het voorgaande blijkt dat de gedachten van Tjeenk Willink – na twee jaar van stilstand en achteruitgang – nog steeds actueel zijn. Deze gedachten sluiten naadloos aan bij de thematiek van het Civil Power Congres van het journalistieke platform *Wereld van Filantropie*, op 15 december in Amsterdam. Met als centrale vraag: hoe borgt de civil society haar speelruimte naast overheid en markt.

<https://www.wereldvanfilantropie.nl/evenement/civil-power-2025>

Over de auteurs

Bert Koopman is hoofdredacteur van het journalistieke platform Wereld van Filantropie (online, print, events)